

Geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seaduse muutmise seaduse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõukohase seadusega muudetakse geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seadust (GMOVS), et viia see koosõlla Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega 2019/1381¹ (edaspidi *määrus*).

Määruse eesmärk on tagada suurem läbipaistvus, andes kodanikele ja teadlastele ligipääsu kogu toiduohutust puudutavale infole, mille ettevõtja on esitanud riskihindamisprotsessi käigus, v.a ärisaladusena käsitletav info. Läbipaistvuse parandamiseks vaadati üle kõik Euroopa Liidu toitu, sööta ja geneetiliselt muundatud organisme käsitlevad määrused ja direktiivid ning ühtlustati määruses ärisaladusena käsitletavat andmed. Varem olid eri õigusaktides loetletud kas andmed, mis võivad olla või ei tohi olla ärisaladus. Määrus muudab eelmainitud õigusakte ning edaspidi on kõigi toidu või geneetiliselt muundatud organismidega (GMO) seotud õigusaktides loetletud ainult need andmed, mida võib käsitada ärisaladusena. Kuna määruse artikkel 9 muudab direktiivi 2001/18, mis on meie õigusesse üle võetud geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seadusega (edaspidi *GMOVS*), siis on vaja ka selles teha samad muudatused.

Kehtivas seaduses on loetletud info, mida ei tohi käsitada ärisaladusena. Muudatusega kehtestatakse loetelu andmetest, mida võib käsitada ärisaladusena. Ehk siis info hulk, mida võib käsitada ärisaladusena, muutub palju ahtamaks ja piiritletumaks. See suurendab läbipaistvust, sest kogu info, mida ei loeta ärisaladuseks, on avalikkusele kättesaadav. Seadusesse lisatakse ka nõue, et kui on olemas rahvusvahelised standardandmevormingud, siis tuleb taotluses esitada andmed sellistel andmevormidel. See lihtsustab erinevate andmete võrdlemist ning seega väheneb taotluste hindamise aeg. Samuti väheneb vajadus pärida taotlejatelt lisainfot.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Seaduseelnõu ja seletuskirja on ette valmistanud Keskkonnaministeeriumi looduskaitseosakonna peaspetsialist Teele Jairus (626 2886, teele.jairus@envir.ee). Õigusekspertiisi on teinud õigusosakonna jurist Kadri Tubli (tel 626 0751, kadri.tubli@envir.ee) ja eelnõu keeleteimetaja oli õigusosakonna peaspetsialist Aili Sandre (tel 626 2953, aali.sandre@envir.ee).

1.3. Märkused

Eelnõu ei ole seotud teiste menetluses olevate eelnõudega.

Eelnõu on seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega.

Eelnõu on seotud Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 2019/1381, 20. juuni 2019, mis käsitleb toiduahela ELi tasandi riskihindamise läbipaistvust ja kestlikkust ning millega muudetakse määrusi (EÜ) nr 178/2002, (EÜ) nr 1829/2003, (EÜ) nr 1831/2003, (EÜ) nr

¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 2019/1381, mis käsitleb toiduahela ELi tasandi riskihindamise läbipaistvust ja kestlikkust ning millega muudetakse määrusi (EÜ) nr 178/2002, (EÜ) nr 1829/2003, (EÜ) nr 1831/2003, (EÜ) nr 2065/2003, (EÜ) nr 1935/2004, (EÜ) nr 1331/2008, (EÜ) nr 1107/2009 ja (EL) 2015/2283 ning direktiivi 2001/18/EÜ (ELT L231, 6.9.2019, lk 1–28).

2065/2003, (EÜ) nr 1935/2004, (EÜ) nr 1331/2008, (EÜ) nr 1107/2009 ja (EL) 2015/2283 ning direktiivi 2001/18/EÜ.

Eelnõukohase seadusega muudetakse geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seaduse redaktsiooni RT I, 10.07.2020, 2.

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu poolthääle enamus.

Enne eelnõu väljatöötamist ei koostatud väljatöötamiskavatsust, kuna tegemist on ELi õiguse rakendamisega.

2. Seaduse eesmärk

Eelnõukohase seaduse eesmärk on viia geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise seadus kooskõlla Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 2019/1381, mis käsitleb toiduahela ELi tasandi riskihindamise läbipaistvust ja kestlikkust ning millega muudetakse määrusi (EÜ) nr 178/2002, (EÜ) nr 1829/2003, (EÜ) nr 1831/2003, (EÜ) nr 2065/2003, (EÜ) nr 1935/2004, (EÜ) nr 1331/2008, (EÜ) nr 1107/2009 ja (EL) 2015/2283 ning direktiivi 2001/18/EÜ.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Eelnõu koosneb kaheksast punktist.

Eelnõu punktiga 1 ajakohastatakse GMOVS § 4 lõike 4 punkti 1. Tegemist on tehnilise muudatusega. Kuna nõukogu direktiiv 90/219/EMÜ geneetiliselt muundatud mikroorganismide isoleeritud kasutamise kohta tunnistati kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga 2009/41/EÜ geneetiliselt muundatud mikroorganismide suletud keskkonnas kasutamise kohta, siis asendatakse seaduse tekstis viide kehtetule direktiivile viitega kehtivale direktiivile.

Eelnõu punktiga 2 täiendatakse § 7 lõikega 1¹, millega lisatakse nõue, et juhul kui osade andmete esitamiseks on olemas standardandmevormingud, siis tuleb nende andmete esitamisel lähtuda kehtestatud nõuetest. Kehtivas seaduses selline nõue puudub. Euroopa Liidus on üheks selliseid suuniseid kehtestavaks asutuseks Euroopa Toiduohutusamet, kelle ülesanne on nõustada Euroopa Komisjoni toidu ja sööda ning ka geneetiliselt muundatud organismidega seotud temaatikas. Mitme valdkonna, sh biotehnoloogia kohta loob suuniseid ka Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD). Andmete esitamiseks kehtestatud andmevormid ehk standardid tagavad selge arusaama andmete esitamise viisist ning hõlbustavad andmete loomist, jagamist ning integreerimist. Kui andmete esitamise kohta on kehtestatud ühtsed nõuded, saab olla kindel, et erinevates taotlustes on samaväärsed andmed esitatud samal kujul. Seega on taotluse hindajatel lihtsam taotlusi hinnata, samuti aitab see hindajate aega kokku hoida, muu hulgas ka taotlejatele lisaküsimuste esitamise arvelt. See omakorda kiirendab taotluste menetlust.

Eelnõu punktiga 3 jäetakse välja viide Euroopa Komisjoni otsusele 2002/623/EÜ geneetiliselt muundatud organismide tahtlikku keskkonda viimist ja nõukogu direktiivi 90/220/EMÜ kehtetuks tunnistamist käsitleva Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2001/18/EÜ II lisa täiendavate juhiste kehtestamise kohta. Tegemist on tehnilise muudatusega. Komisjoni otsus tühistati pärast seda, kui jõustus Euroopa Komisjoni direktiiv (EL) 2018/350, millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2001/18/EÜ seoses geneetiliselt muundatud organismide keskkonnariski hindamisega. Komisjoni otsus sisaldas juhiseid

GMOde keskkonda viimise riskianalüüsi tegemiseks. Direktiivis 2018/350 on sätestatud täiendatud nõuded riskianalüüsi kohta ja geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise taotlustele ning see direktiiv katab otsuses 2002/623/EÜ sätestatud nõuded. Direktiiv 2018/350 on meie õigusesse üle võetud keskkonnaministri määrusega nr 107 „Geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise ja geneetiliselt muundatud organismide või neid sisaldavate või neist koosnevate toodete turustamisloa taotluses esitatavate andmete loetelu ja taotluste vormid, riskianalüüsi tegemise kord ja riskianalüüsi tulemustes esitatavate andmete loetelu, lubades sisalduvate andmete loetelu ja lubade vormid“.

Eelnõu punktiga 4 täiendatakse § 17 lõikega 1¹, millega lisatakse nõue lähtuda taotluse esitamisel Euroopa Liidus kehtestatud andmete esitamise nõuetest. Muudatuse põhjendus on esitatud punktis 2.

Eelnõu punktiga 5 täpsustatakse lõikeid, milles sätestatud nõuetest tuleb lähtuda määruse kehtestamisel, ning jäetakse välja viide komisjoni otsusele 2002/623/EÜ. Tegemist on tehnilise muudatusega. Kehtiva seaduse alusel tuleb lähtuda lõigetes 1–3 sätestatud nõuetest, kuid seoses lõike 3 teise lause väljajätmisega, kuna Euroopa Komisjoni otsus on tühistatud (vt eelnõu punkt 3), ei ole enam vaja viidata lõikele 3.

Eelnõu punktiga 6 muudetakse § 29 lõiget 4. Kehtivas seaduses on loetletud andmed, mida ei tohi käsitleda ärisaladusena. Uues seaduses on vastupidiselt loetletud info, mida võib pidada ärisaladuseks. Loetelust välja jäetud andmeid ei või käsitleda ärisaladusena. Sarnaselt kehtivale seadusele tuleb ka edaspidi põhjendada, miks soovitakse osade andmete käsitlemist ärisaladusena. Selline käsitlus teeb taotluse esitamise selgemaks ja läbipaistvamaks, kuna taotlejal on teada, millist infot võidakse lugeda ärisaladuseks. Muudatus teeb kogu protsessi läbipaistvamaks, mis ongi direktiivis sätestatud muudatuse peamine mõte. Vabaihendused ja kodanikud, kes soovivad näha suuremat läbipaistvust geneetiliselt muundatud organismide taotluses, teavad, milliseid andmeid võib pidada ärisaladuseks.

Kehtiv seadus sätestab, et ärisaladusena ei tohi käsitleda 1) geneetiliselt muundatud organismi üldist kirjeldust, taotluse esitaja nime ja aadressi, organismi keskkonda viimise eesmärki, kohta ja aega ning kavandatavat kasutusviisi; 2) geneetiliselt muundatud organismi seiremeetodit ja -kava ning tegevust õnnetusjuhtumi korral; 3) keskkonnanriski hindamise teavet.

Muudetud seaduse kohaselt võib ärisaladusena käsitada valmistamis- ja tootmisprotsesse, välja arvatud teave, mis on asjakohane ohutuse hindamiseks; äriteavet ning asjakohasel juhul tootja või importija ja taotleja vahelisi ärisidemeid. Veel võib käsitada ärisaladusena aretusskeeme ja -strateegiaid. Aretusskeemid ja -strateegiad sisaldavad teavet selle kohta, milliseid tunnuseid soovitakse aretatavas sordis või tõus näha ning kuidas plaanitakse soovitud tulemuseni jõuda. Sellist infot võib käsitleda ärisaladusena, sest selle avaldamine võib oluliselt kahjustada taotleja huve. Lisaks võib ärisaladuseks lugeda DNA järjestuse teavet, mida ei kasutata geneetiliselt muundatud organismi tuvastamiseks. Organismi tuvastamiseks mõeldud järjestused on avalik teave, kuna seda infot vajavad järelevalveasutused selleks, et kahtluse korral või regulaarse kontrolli käigus tuvastada, kas on tegemist geneetiliselt muundatud organismidega või neid sisaldavate toodetega.

Eelnõu punktiga 7 täiendatakse § 29 lõikega 4¹. Lõige täpsustab, millistel juhtudel võib ärisaladusena käsitletud andmeid avalikustada ja millised andmed alati avalikustatakse. Punktis 1 sätestatakse eriolukorras tegutsemise kord. Kui selgub, et keskkonda viidud GMO või GMOd sisaldav toode on ohtlik keskkonnale või inimeste ja loomade tervisele ning on vaja võtta ette kiireloomulisi samme. Seega antakse pädevale asutusele võimalus avalikustada ärisaladusena käsitletavat teavet. Kehtiv seadus seda ei võimalda ehk siis ärisaladusena

käsitletud info pidigi jääma ärisaladuseks ning erandit ei olnud eriolukorra jaoks kehtestatud. Punktis 2 sätestatakse, milline teave on alati avalik.

Eelnõu punktiga 8 täiendatakse seaduse normitehnilist märkust, lisades viite Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusele (EL) 2019/1381, mis käsitleb toiduahela ELi tasandi riskihindamise läbipaistvust ja kestlikkust ning millega muudetakse määrusi (EÜ) nr 178/2002, (EÜ) nr 1829/2003, (EÜ) nr 1831/2003, (EÜ) nr 2065/2003, (EÜ) nr 1935/2004, (EÜ) nr 1331/2008, (EÜ) nr 1107/2009 ja (EL) 2015/2283 ning direktiivi 2001/18/EÜ.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõus ei kasutata uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõukohase seadusega tehtavad muudatused on kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusega (EL) 2019/1381, mis käsitleb toiduahela ELi tasandi riskihindamise läbipaistvust ja kestlikkust ning millega muudetakse määrusi (EÜ) nr 178/2002, (EÜ) nr 1829/2003, (EÜ) nr 1831/2003, (EÜ) nr 2065/2003, (EÜ) nr 1935/2004, (EÜ) nr 1331/2008, (EÜ) nr 1107/2009 ja (EL) 2015/2283 ning direktiivi 2001/18/EÜ.

6. Seaduse mõju

Seadusel puudub oluline sotsiaalne, sealhulgas demograafiline mõju, mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele, regionaalarengule ning loodus- ja elukeskkonnale.

Kavandatav muudatus: nõue esitada andmed standardandmevormingul.

Kehivas seaduses ei ole sätestatud reegleid, kuidas mingeid andmeid esitada. On esitatud loetelu andmetest, mis on tarvis esitada, kuid taotlejad on saanud ise otsustada, mil viisil nad seda teevad. Muudatuse kohaselt tuleb andmed esitada alati kokku lepitud andmevormil, kui selline vorm on olemas.

Mõju valdkond: mõju majandusele.

Mõju sihtrühm: geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise loa taotlejad, geenitehnoloogiakomisjon.

Kaasnev mõju: geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise loa taotlejad peavad tulevikus arvestama, et lähtuvad taotluses andmete esitamisel standardandmevormingutest. See lihtsustab nende tööd, kuna sellised andmevormid ehk siis standardid, mis on loodud andmete esitamiseks, hõlbustavad andmete loomist, jagamist ning integreerimist. Geenitehnoloogiakomisjon hindab taotlusi ning ühtsed andmevormid lihtsustavad taotluste läbivaatamist, mis võib vähendada taotlejatele esitavate lisaküsimuste hulka, seega ka taotluste menetlemise aega.

Mõju olulisus: mõju on väheoluline. Eestis ei ole esitatud ühtegi GMOde keskkonda viimise taotlust. Geenitehnoloogiakomisjoni kuulub kokku 17 liiget, nii teadlasi kui ka ametnikke. Kuigi sihtrühm on suur, on sellest mõjutatud väga väike osa.

Kavandatav muudatus: kehtestatakse loetelu andmetest, mida võib pidada ärisaladuseks.

Mõju valdkond: mõju majandusele.

Mõju sihtrühm: geneetiliselt muundatud organismide keskkonda viimise loa taotlejad, geenitehnoloogiakomisjon.

Kaasnev mõju: kehtivas seaduses on loetletud andmed, mida ei tohi käsitleda ärisaladusena. Muudatusega kehtestatakse loetelu andmetest, mida võib pidada ärisaladuseks. Muudatuse

tulemusena on taotlejatel selge ülevaade, milliseid andmeid võib üldse lugeda ärisaladuseks, ning nad ei pea enam kulutama energiat, et põhjendada, miks mõned sellised andmed on nende meelest ärisaladus, mida pädev asutus niikuinii ärisaladusena heaks ei kiida. Geenitehnoloogiakomisjoni, kes nõustab keskkonnaministrit muu hulgas GMODE keskkonda viimise taotluste andmete ärisaladusena käsitlemise küsimustes, töö lihtsustub, kuna nad teavad seaduse jõustumisel, millist infot võib käsitleda ärisaladusena.

Mõju olulisus: mõju on väheoluline. Eestis ei ole esitatud ühtegi GMODE keskkonda viimise taotlust. Geenitehnoloogiakomisjoni kuulub kokku 17 liiget, nii teadlasi kui ka ametnikke, kuid arvestades kogu valdkonna suurust, on mõjutatud väga väike osa sihtrühmast.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Seaduse rakendamisega ei kaasne riigile kulusid ega eeldata sellest tulusid.

8. Seaduse jõustumine

Seadus jõustub üldises korras.

9. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitatakse eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu kooskõlastamiseks Maaeluministeeriumile, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumile, Rahandusministeeriumile ning Haridus- ja Teadusministeeriumile. Eelnõu EISi lisamisest teavitatakse Eesti Aiandusliitu, Eesti Keskkonnaühenduste Koda, Eesti Mesinike Liitu, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda, Eesti Seemneliitu, Eestimaa Talupidajate Keskliitu, Eesti Linnade ja Valdade Liitu ning Mahepõllumajanduse Koostöökogu.